

KUBA

İL: 1 • SAYI 1

KASIM 1997

FİYATI: 350.000 TL.

KUR'ÂN MESAJI

İLMÎ ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
JOURNAL OF THE SCIENTIFIC RESEARCHES

Bağlarbaşı Nuhkuyusu Cad. 365 Üsküdar-İstanbul
Tel. (0216) 492 68 31 - 492 35 50

BAŞLARKEN

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ

- Prof. Dr. Süleyman ATEŞ
- Prof. Dr. Mahmut KAYA
- Prof. Dr. Emrullah YÜKSEL
- Doç. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU
- Doç. Dr. Abdülaziz BAYINDIR
- Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TAŞKIRAN
- Av. Ali TÜRKMEN
- Emine GÜL
- Hikmet SELÇUK
- Aydın ÖZKAN
- Holger BRUNE
- Abdullah TAKIM

Prof.Dr. Süleyman ATEŞ İLE SÖYLEŞİ

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ*

-Hayatınız hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz?

-Efendim, 31.01.1933 tarihinde Elazığ vilayet merkezinin 15 km güneyinde bulunan Tadım köyünde doğdu. Babamın adı İbrahim Ağa, annem Behiye Hanım'dır. Ümmî fakat son derece dindar olan babam, Birinci Cihan Savaşı'ndan itibaren tam dokuz yıl asker olarak çeşitli cepheelerde savaştı; İstiklal Savaşı gazisi oldu. Babam, diğer kardeşlerim gibi okutmak için beni da köy hocasına gönderdi.

Tabii resmî kaydım böyle değil, resmî kaydım 1935'tir. O zamanlar, doğan çocukları hemen götürüp nüfusa kaydetmiyorlardı. Bir, iki, üç tane doğuyor, sonra hepsini birlikte kaydettiriyorlardı. Bu yüzden babam, beni 1935'li olarak yazdırdı. Fakat ben sonra okula gidebilmek için 1935'i 1938'e çevirttim. Şu anda nüfus cüzdanımdaki doğum tarihim, 1938'dir. Yani nüfus cüzdanımda 1938 yılında doğmuş görünüyorum. Dedemin vefatından birkaç ay sonra doğduğum biliniyor. Dedem, 1932 yılında vefat etmiş, ayrıca 1933'te bizim köye göçmen olarak gelen Tadımlı Hasan Efendi'nin oğlu 1933 doğumlu, benimle onun arasında üç aylık bir fark var. Yani ben ondan üç ay kadar büyüğüm. O, Mart'ta veya Nisan'da doğmuşsa ben de ondan iki üç ay evvelki aylarda doğmuşum. Demek ki buna göre şu anda 64 yaşımdayım.

Kur'ân-ı Kerîm'i köyde ezberledim. Sonra şehre geldim. Kur'an tecvidi ile meşgul oldum. Elazığ'da İzzet Paşa Kur'an kursunda, tecvid konusunda meşhur olan ve bilahare Elazığ müftüsü olan Ömer Efendi'den tecvid ve kıraat dersleri

aldım. Daha sonra Elazığ âlimlerinden, Tabur imamlığından emekli Hacı Muharrem (Sırrî) Kösetürkmen Efendi'den Arapça dersleri almaya başladım. Daha sonra Erzurum'a gittim. Orada 1951-53 yıllarında Hacı Faruk Bey'den, kafiye, Molla Câmi ve mantık dersleri aldım. Onun vefatından sonra da Erzurum müftüsü Solakzade Sadık Efendi'den ders aldım.

1953'te Elazığ İmam-Hatip Okulu açıldı. Dışarıdan ilkokul diplomasını alarak Elazığ İmam Hatip Okulu'na kaydoldum. 1960'da İmam Hatip diploması ile birlikte lise diplomasını da aldım. Yine aynı yıl Ankara İlahiyat Fakültesi'ne kaydoldum. 1964'te İlahiyat Fakültesi'ni bitirdim. İlahiyat Fakültesi'ndeki talebeliğimiz sırasında dört yıl boyunca İki Şerefeli ve İbadullah Camileri'nde imamlık yaptım. İlahiyat Fakültesi'nden mezun olunca önce Ankara'da kalmak için Diyanet İşleri Başkanlığı'na müracaat ettim. Fakat Ankara merkezde münhal kadro yoktu. Merkezde görevlendirilmek üzere Tomarza müftülüğüne atanmam için bir yazı yazdılar. Bu arada Milli Eğitim Bakanlığı'na da müracaat etmiştim. Diyanet'e verdiğim dilekçe kaybolmuş, demek ki Allah'ın rızası yoktu. Böylece Tomarza müftülüğünden filan vazgeçtim. Elazığ İmam-Hatip Okulu'na öğretmen olarak tayin oldum.

Bir yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 1965 Temmuz'unda Ankara İlahiyat Fakültesi Tefsir, Hadis ve İslâm Hukuku kürsüsüne asistan oldum. Rahmetli Prof. Dr. Tayyib Okiç Bey'in asistanı idim. 68'de "Sulemî ve Tasavvufî Tefsiri" tezi ile İlahiyat Doktoru ünvanını kazandım.

1969 Ekim ayında vatan borcumu ödemek üzere Polatlı Topçu Okulu'nda Yedek-subaylık eğitimi gördükten sonra

* İst. Üniv. İlahiyat Fakültesi

Adana'nın Osmaniye kazasındaki 232. Topçu taburundaki kıta hizmetini tamamladım. 1 Nisan 1971 tarihinde tekrar Fakülte'ye döndüm ve Ankara Devlet Lisan Okulu'nun İngilizce bölümünü bitirdim.

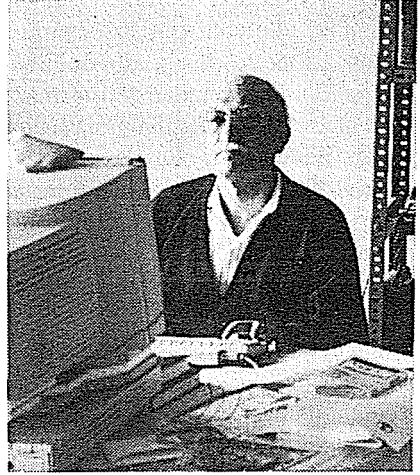
Şubat 1973 tarihinde tetkiklerde bulunmak üzere Irak'a gittim. Toplam dokuz ay süren Irak ve Mısır'daki araştırmalarımın ardından yurda döndüm.

24 Kasım 1973'te "İşârî Tefsîr Okulu" tezini vererek Doçent oldum. 09.01.1979'da Profesör oldum.

1976-78 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı görevini yaptım.

Bu arada Fakülte kurulunun kararı ile 27.04.1979 tarihinde Batı Almanya'ya gönderildim. Bochum kentindeki Ruhr Üniversitesi'nde branşım ile ilgili incelemeler yaptım ve Almanca Dil Kursları'na da devam ettim. Suudi Arabistan'daki İmam Muhammed Üniversitesi'nin daveti üzerine Riyad'a gittim. Adı geçen üniversitenin Usulüddin Fakültesi'nde Tefsir derslerini okutmaya başladım. İlahiyat Fakültesi'nin bana verdiği izin süresini uzatmaması üzerine istifa etmek zorunda kaldım. 18.11.1982 tarihinde Ankara İlahiyat Fakültesi'ne döndüm. Bir ara Dekan Vekilliği görevinde bulundum. Ertesi öğretim yılında yine İmam Muhammed Üniversitesi'ne intisab ettim. 1987-88 öğretim yılında da Cezayir'deki İmam Abdülkadir İslâm İlimleri Üniversitesi'nde Tefsir ve Tasavvuf derslerini okuttum; Yüksek Lisans derslerine girdim. Artık yurda dönme arzusunu hissettim. Yurda dönmüce Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm İlimleri Başkanlığı'na getirildim. 1988'den 1995'e kadar birçok asistan yetiştirdim. Bunlardan Doçent, Yr. Doçent olanlar var. Evet oradan içim rahat olarak İstanbul İlahiyat Fakültesi'ne atandım. 1995'ten beri İstanbul İlahiyat Fakültesi'nde Öğretim Görevlisi ve Temel İslâm İlimleri Bölüm Başkanlığı'nı yapmaktayım. İki kızım ve

iki oğlum var. Telif, terceme, edisyon-kritik dahil birçok eser yazdım. 12 cilt olan "Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri", yirmi yıllık bir çalışma-mın ürünüdür. "Kur'an Ansiklopedisi" de basılmak üzeredir.

-Altmış kadar eseriniz var, yaklaşık altı saatlik uykunun dışında hep çalıştığınızı biliyoruz. Bunun yanında fakülte-deki dersleriniz, tercümeleriniz, panel çalışmalarınız, radyo ve televizyonlardaki konuşmalarınız, yurt içi ve yurt dışı konferanslarınızla da yoğun bir çalışmanın içerisindeyiz;

a: Bu çalışmalar sizi yormuyor mu?

b: Bu çalışmalarınızdaki amacınız nedir?

c: Bu hedefi ne derece yakalamış bulunmaktasınız?

-Evet, çalışırken dinleniyorum. Çalışmak beni yormuyor; çalışmadığım zaman yoruluyorum. Kur'an üzerinde duruyorum. Bu benim için büyük bir zevktir. Çalışmadan dolayı Allah'a şükür yorulmuyorum. Bu çalışma, çocukluğumdan beri devam ediyor. Gece saat ikide uyandırılıyordum. Sabat saat beşe kadar Kur'an ezberliyordum. Böyle alıştım. Allah'a çok şükür hep böyle gidiyor.

Bir söz vardır: "Sanat sanat için yapılır". Yani gaye, sanatı herhangi bir çıkar

sağlamak için değil, sanat zevki için yapılmaktır, işte gerçek sanatçı budur. Şimdi çalışmadaki amacım nedir? Öncelikle çalışmasam rahat edemem. İlim adamı olarak bu sahaya atıldık. Çalışmak ve bilmediği yeni şeyleri öğrenmek insana zevk veriyor. Zira insan tekâmüle yönlendirilmiştir, yaratılışından itibaren. İnsan doğduğundan itibaren fizik bakımından gelişmemiştir. Fizik bakımından geliştiği gibi ruhen de gelişir. Devamlı bir olgunlaşma vardır. Bedenî olgunluk bir noktada durur ama ruhî olgunluk devam eder. Ruhî olgunluğun sürmesi için insanın çalışması, bilgi dağarcığını geliştirmesi gerekir. Bilgi dağarcığı arttıkça ruhî gelişme de devam eder. Ruhen gelişmek için ben de çalışıyorum. Bunlar kendime göre yorumlarımdır. Çalışmamın temel sebebi, İslâm dininin, yüce Kur'an'ın insanlar tarafından anlaşılması ve bunların anlaşılmasına yardımcı olmaktır. Ben bir noktadan sonra anladım ki Kur'an tam olarak anlaşılmamıştır. Kur'an bâkirdir. Yaşanan din var ama asıl bu yaşanan din, Kur'an'ın dini değil, din diye bilinen şeyler, Kur'an'da anılan inançlar değil. Kur'an inancını bâtil inançların üzerine çıkarmak için ve Kur'an inancına dayalı saf Kur'an dinini ortaya çıkarmak için çalışıyorum.

Tabii ki bir insanın hayatında, bütün gayelerine ulaşması mümkün değildir. Çok az insan, bütün amaçlarını gerçekleştirebilir. Bu fakir de Allah'ın yardımı ile münfe-rit olarak çalıştığını ve yine Allah'ın yardımı ile dini anlayışta bir tecdit hareketine az da olsa katkısı olduğunu sanıyorum. 1988'de "Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri", ilk çıktığı zaman, önce bu isme itiraz ettiler; isimden kulp takmaya çalıştılar. Daha sonra muhtevaya takıldılar. Üzerime şimşek gibi eleştiriler yağmaya başladı. Çünkü birtakım taşlar, yerinden oynamıştı. Hurafelerin temelsiz olduğu anlaşıldı. Yavaş yavaş bunların yerini,

gerçekler almaya başlayınca, çıkarları zedelenen, o hurafelere dayanarak halk üzerinde hegemonya kurmuş olanlar her tarafa üzerime hücum ettiler. O zaman bizi kafirlikle suçlayanlar, zındıklıkla suçlayanlar, "yahûdilere, hıristiyanlara hizmet ediyor, bunlardan para alıyor, bunların adına çalışıyor" diyenler, "casus" diyenler, bin bir türlü utanmadan iftira edenler oldu. Ama ben Allah'a güvenerek çalıştım, çalışmalarım devam etti. Sonra o sesler, yavaş yavaş kısılmaya başladı. Artık bugün Kur'an hakikati, daha geniş bir alanda yer bulmuştur, temel bulmuştur. Yani bundan sonra istikbalde ümidim var. Ölse de rahat gideceğim.

-Türkiye ve dünyadaki dinî ve ilmî çalışmalar hakkında bir değerlendirme yapabilir misiniz?

-Tabii ki insanlar geliyor. Bugünkü İslâm âlemi, otuz yıl evvelki İslâm âlemi değildir. Biliyorsunuz ben Suudi Arabistan'da çalıştım. Cezayir'de çalıştım. Suudi Arabistan'da 1979'da ders verdiğim zaman, dünyanın yuvarlak olduğunu ve kendi etrafında döndüğünü bazı âyetlere dayanarak açıklamaya çalıştım. "Bunlar bâtil fikirlerdir. Dünya dönmüyor" diye itiraz ettiler. Baktım ki öylesi basit coğrafya bilimine bile tahammül edemeyenler var. Birkaç yıl sonra onlar da dünyanın döndüğünü anladılar. Yani zihniyetler değişiyor. O zaman yazdığım bazı tasavvuf kitaplarım vardı, "Sulemî'nin Risâleleri" vardı. O zamanlar bunların Suudi Arabistan'a girmesi yasaktı. Bu risalelerin müellifi meşhur Ebû Abdurrahman es-Sülemî ki tasavvuf eserlerine kaynak olan büyük kitaplar yazmış, ilk tasavvufî tefsiri yazmış, "Hakâik"i yazmıştır. Bin yıl evvel yaşamış olan bu zatın eseri, benim tarafımdan neşredilen eseri, Suudi Arabistan'da basılmadı da Lübnan'da basıldı. Şu anda Suudi Arabistan'da rahat rahat satılıyor ve aranan bir kitaptır. Yani bu, İslâm âlemindeki gelişmeyi gösteriyor. Size bir de Cezayir'den bir hatıramı

anlatayım: İslâm tasavvufu ve tefsir yüksek lisans derslerine giriyordum. Birkaç ay sonra İsâ adında bir talebe geldi, çok zeki bir öğrenci idi. İsmi *İsâ Mehdevî* idi. Bir gazetede muharrirdi. Dedi ki: *Hocam, sizinle derse başladıktan beri bütün bilgilerim allak bullak oldu.* Peki dedim, senin bu öğrendiklerin doğru mu yanlış mı? Eğer yanlışsa ben kendimi düzeltiyim. Yok dedi. *“Sizin bu anlattıklarınızı akılla tartıyorum, sizin anlattıklarınızı doğru. Ama biz şimdiye kadar boş şeyler öğrenmişiz.”* Şimdi bakın iki ay içerisinde o çocukların kafasında bir devrim oldu. Ama bu devrim İslâm’ın aleyhine bir devrim değil, lehine bir devrimdi. Yani bu devrim saf, Kur’an’a dönüş devrimidir; saf İslâm’a dönüş devrimidir. Eğer insan bu şartlanmalardan uzak olarak Kur’an mesajına, onun ruhuna götürülürse dinden uzak olan birçok insan, dine sarılacaktır. Hatta dinin müdafii olacaktır. Buna inanıyorum. Dinsiz dediğimiz veya dinsiz sandığımız birçok kimse de dine sarılacaktır veya dini savunacaktır. Kendisine din, yanlış anlatıldığı için o, yanlış dine karşıdır. Yoksa o temel dine, Kur’an’ın evrensel, yüksek düşüncesine insan ruhunun karşı olması mümkün değildir.

-Basın kuruluşları ve medya hakkındaki görüşlerinizi kısaca açıklayabilir misiniz?

-Medya, umumiyetle para kazanmak için kuruluyor. İnsanın dikkatini ne çeker, merakını ne uyandırır ve hangi yoldan gazete ve dergi daha çok satılabilir? Bunun yollarını arıyorlar. Hepsini söyleyemiyorum ama çoğu için hakikat yani gerçekler pek önemli değil. Önemli olan; gazete ve derginin sürüm yapmasıdır, halkın dikkatini çekmektir. Onun için de bazen insanların özel hayatlarına giriyorlar. Meselâ müftü-nün keçisi çılmıyorsa bu normal haberdir, pek dikkati çekmez. Ama “müftünün keçi çalması” dikkati çeker. Dolayısıyla, “Müftü, keçi çaldı” diye başlık atılıyor ki haber, dikkati çeksinsin. Altında ise, müftü-

nün keçisinin çalındığı açıklanmaktadır. Bu bir örnektir. Böylesi pek çok örnek var. Bunlardan kurtulmak lazım. Paparazilik filan, İslâm’ın yasakladığı şeylerdir. Paparazi, ne demektir? Bu, insanların gizli hayatına, özel hayatına girmek ve onu deşifre etmektir, buna çalışan insanlar demektir. Röntgenciliktir, bilmem nedir, filan. Bunların hepsi İslâm’a göre haramdır. Bir kere; (وَلَا تَجَسْأُوا) diyor, Kur’ân-ı Kerim; “casusluk etmeyin, insanların gizli şeyleri-ni araştırmayın”

(وَلَا تَقِفْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ), “Bilmediğin bir şeyin ardına düşme”. Şimdi bakın, Paris’te paparaziler, Diana’nın ölümüne sebep oldular. Diana’nın yaptığı doğru mudur, yanlış mıdır? Bilemeyiz. Belki de kadıncağız, normal olarak evlendi, evine gidiyordu. Onlar arkasına düştüler, kadıncağıza ve öbür adamın ölümüne sebep oldular. Bu hareketler, birçok insanın namusunu, şerefini ayak altına alıyor, ailesini yıkıyor, karı-koca arasını açıyor. Bunlardan uzak durmak lazım. Medyayı hakikate çekmek lazım, hakikati yayma misyonuna çekmek lazım. Şu andaki durum böyle değil, maalesef.

-1979 yılında yazmış olduğunuz bir kitapta, “Kur’an’da Nâsih ve Mensuh”u kabul edenlerden olduğunuz halde 1991 yılında basılan “Çağdaş Kur’an Tefsiri” adlı eserinizde, “Kur’an’da Nâsih ve Mensuh”un olmadığını savunuyorsunuz. Sebebinin açıklar mısınız?

-Size söyleyeyim. Tabii ki kendi kendisini tazeleyen insan, araştıran insandır. Yani araştıran insan, kendi kendisini tazeler. Yanlış fikirlerden döner. 1968, 69, 70 hatta 78’e kadar ben, netice itibariyle belli şeyleri, klasik şeyleri öğrenip onları kitaplarıma Türkçe üslubu ile geçiren bir insandım. Ben aslolarak Kur’an’ı, 1979’dan sonra, yani Tefsir hareketine girdikten sonra anlamaya başladım ve tabiki o zamandan itibaren de eski yanlış bazı şeylerden, yanlış düşüncelerden dönmüşümdür. Kur’an’da

Nâsîh ve Mensuh'un mevcudiyeti, klasik kitaplarda yazılıdır. Ben de onları tekrar etmişimdir. Bir ders kitabı olarak yazdığım "Tefsir Dersleri"nde onu yazmıştım. Ama şimdi ondan vazgeçtim. "Kur'an'da Nesh Meselesi" diye bir kitabım var. O kitapta, Kur'an âyetleri arasında bir çelişkinin yani Nesh'in olmadığını ayrıntılarıyla izah etmeye çalıştım. Bir insanın araştırması neticesinde kendisini tazelemesi, yanlış düşüncelerinden vazgeçmesi, onları değiştirmesi nedir? Bir fazilettir (erdemdir). Yani bu, tenkit edilecek bir şey değildir ve İslâm âlimlerinden pek çoğunda bu görülür. İmam Gazzâlî'de de. Yani ilk eserleri ile son eserleri arasında farklar vardır. Bunlar gayet doğaldır.

-Sizi yakından tanıyan bir öğretim üyesi, "Süleyman Hoca, arı gibidir. Çok güzel çalışır, mükemmel bal yapar. Fakat kurallara uymayanları, kendisine sataşanları da yine arı gibi ısırır" der. Bir başka öğretim üyesi de, "Hocamız, çetin bir cevizdir ama içi tatlıdır" şeklinde tesbitlerde bulunur, bu tesbitler doğru mudur, neden?

-Yani o sözler, kısmen doğrudur, kısmen de abartılmıştır. Arı gibi ısırma filan, yani ben o kadar sert mizaçlı bir insan değilim. Samimi olarak soran insanlara, bütün cehdimle meseleyi izah etmeye çalışırım. Ama insana, bazen dağına geliyor. Aynı meseleyi, izah ediyorum, izah ediyorum, izah ediyorum, bir defa, üç defa, beş defa, on defa... Ondan sonra yine geliyorlar, yine "benim odunum" diyenler var. İşte onları arı gibi ısırma lazım. "Nush ile yola gelmeyi etmeli tekdir, tekdirle uslanmayanın hakkı kötüktür!" Fakat bazen çabuk kızsam bile, hemen geçer. Hiç, hiç kimseye kötü niyet beslemem, düşmanlık yapmam.

-Özellikle "İş'arî Tefsir" ve "Tasavvuf" konusunda büyük çalışmalarınız var. Nedir "İş'arî Tefsir", gerekli midir?

-Efendim İşârî Tefsir konusunu açıklamam için geniş zaman lazım. Kısaca

açıklamaya çalışacağım: İşârî Tefsir, Kur'an-ı Kerim'in zahir lafzı, zahir mânası ile değil de işârî yolla, yani işaret ettiği noktaları yakalamak demektir. Buna bir örnek vermek istiyorum. Mesele Kur'an-ı Kerim diyor ki: "Allah'ın, gönlünü İslâm'a açtığı kimse huzur içerisinde".

(ومن يرد أن يضله يجعل صدره ضيقاً حرجاً كافاً)

"Allah, kimi şaşırtmak isterse onun göğsünü, sanki göğsü çıkıyormuş gibi dar ve tıkanık yapar". Şimdi demek ki göğsü çıkan insanın göğsü, dar ve tıkanık olur. Bu âyette, huzursuz ve imansız olan insanın böyle sıkıntı ve bunalım içerisinde kalacağı, huzursuzluk içerisine düşeceği anlatılıyor. Ama bu, âyetin zahiri yani açık olan mânasıdır. Fakat âyetin işaretinde göğsü çıkıyormuş gibi insanın nefesinin daralacağı izah ediliyorsa, demek ki göğsü doğru çıktıkça insanın nefesinin daralacağı kuralı ortaya çıkıyor. Yani yükseğe çıktıkça hava basıncı düşeceği için nefes darlığı olur. İşte bundan, yükseldikçe, yükseğe çıktıkça hava basıncının düşeceği mânası da anlaşılır. Ama bu, coğrafi bir kuraldır. Daha doğrusu bir fizik kuralıdır. Kur'an-ı Kerim'de, doğru- dan fizik kuralı yok ama işaret yolu ile bu fizik kuralını anlıyoruz. Yani Kur'an-ı Kerim, bu kurala bir gönderme yapmış oluyor. Tabii bunu anlayan anlar. Fizik kanun ve kurallarını bilmeyen bir insan, böyle bir mâna çıkaramaz. İşte bu tür mâna çıkarmaya, yakalamaya, işârî mâna diyoruz. İşte daha ziyade mutasavvıflar, Kur'an âyetlerinden, o zahiri anlamdan ayrı olarak böyle işârî mânalarla, insanın ruhundaki güçlere işaretler bulmuşlar ve birtakım ruhânî mânalar çıkarmışlardır. Bir örnek vereyim :

(فلا تجعلوا لله اندادا واتم تعلمون) Yani "Siz Allah'a bile bile nidler koşmayın", "Nid", zıt/eş demektir. Yani "Allah'a ortaklar koşmayın. Allah'ın yanında başka tanrılar edinmeyin" demektir. Sehl

b. Abdillâh et-Tüsterî (283 yahut 293/896 yahut 905), bu âyeti okurken; "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın, ne kadını ortak koşun, ne parayı ortak koşun. En büyük şîrk de insanın kendi kendisine tapmasıdır. Yani kendi nefsinin tanrı yapmasıdır. Şimdi, "kendi nefsinin tanrı yapma" şeklinde bir mânâ sahâbiler zamanında anlaşılmaştır. Sehl b. Abdillâh et-Tüsterî, böyle bir mânâ vermiştir. İşte bu işârî mânâdır. Kur'ân-ı Kerîm'de, bu mânâyı destekleyen Casiye Sûresindeki (افرأيت من اتخذ الهه هوا) âyet var. "Hevasını tanrı edinen kimseyi gördün mü?" Heva, nefis demektir. Yani "heva", insanın keyfi, arzusu demektir. Arzusunu tanrı edinen, yani nefsinin, bencilliğini tanrı edinen kimseyi gördün mü? Demek ki Kur'an'da, bazı insanların kendi arzusunu, bencilliğini, keyfini tanrı edindiği, ona taptığı açıklanıyor. İşte Sehl b. Abdillâh et-Tüsterî'nin yakaladığı bu işârî mânâ, Kur'an'ın ruhuna uygundur ve sahihtir. İşte işârî mânâ bu. Yani zahir lafızda ilk anda o mânâ anlaşılır. Fakat işaret yoluyla öyle bir mana çıkarılır. Fakat bu tabii herkesin zevkine göre değişir. Şâhnîz işârî mânânın makbul olabilmesi için dediğim gibi o mânânın sahih olduğuna dair bir delil olması lazım bir. İkincisi, âyetin zahirine, dış mânâsına aykırı olmaması lazım. Bu şartlar olursa işârî mânâ da geçerlidir. Gerekli midir? Evet, gereklidir. Çünkü herkesin Kur'an anlayışı bir değildir. Yani ilmi basit veya düşüncesi basit insanlar var. Onlar, Kur'an okurlar. İşte üstünkörü bir mânâ anlarlar. Ama bir de daha derin düşünceli insanlar vardır. Bu sahâbiler arasında da vardı. Onlar Kur'an'ı okudukları zaman, Kur'an'ın zahir anlamından başka, yani daha batın, temel iç mânâlar da anlarlar, Nitekim Nasr Sûresi (110. sûre); "Allah'ın yardımı ve fetih geldiği ve insanların dalga dalga Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman, Rabbinin överek tesbih et, ondan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeyle kabul edendir",

indiği zaman, bir rivayete göre Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın bir rivayete göre de ağladığı görülmüş. Hz. Ebû Bekir'in "Niye ağlıyorsun?" diye sorulunca, "tamam olan şey, eksiğe döner" diye cevap vermiş. Yani demek ki din tamamlandı, insanlar dalga dalga İslâm'a girdiler. O halde bundan Resûlullah'ın vefatına işaret sezilmektedir. Bakın işte bu, işârî mânâdır.

-Kur'an'ın işârî mânâsı ve tasavvufla ilgili bir soru sormak istiyorum. Kesin olmayan kaynaklara göre, bugün sadece İstanbul'da 300 kadar şeyhin bulunduğu söyleniyor. Siz her zaman "İyi bir şeyh olsa ben mürid olmaya hazırım" diyorsunuz. Şeyhlerin çokluğu, hayır ve bereket değil midir? Açıklar mısınız?

-Vallah, âlimlerin çokluğu hayır, berekettir. Eğer âlimler birbirlerine düşman olmaz, birbirini destekler, teyid ederlerse onlar, elbette ki bereket olur. Yani yetişmiş insan ne kadar fazla ise o toplumun istikbali, o kadar garantili olur, güzel olur, yüksek olur. Ama bu âlimler, hegemonya kurmak peşinde iseler ve herkes kendi çevresine cemaat toplama, toplumda etkin olma gayesiyle hareket ediyorsa; bu şeytanlıktır, İslâm da değildir, tam şeytanlıktır. Yani böyle bir şeyin adı tasavvuf da değildir, din de değildir. Maalesef 300 tane filan diyor-sun. Güzel de bunların çoğu bir kere, yetişmiş insan değildir. Eskiden, Evliya-ullah, atalarımız, büyük İslâm âlimleri veya mutasavvıflar kendi yerlerine insan geçirirken öyle lalettain, hemen rasgele bir insanı tayin etmezlerdi. Onu yok-larlar, olgunlaştırırlar, zahiren ve bâtunen tüm ilimlerde kemâle erdirdikten sonra ancak ona icazet verirlerdi ve "İcazet sistemi" vardı. Yani diploma sistemi. Aynen okulda diploma alır gibi bir şeyhe gidilir, onun yanında o olgunlaştıktan sonra yani ikmal seyr-i sülukunu tamamladıktan sonra diploma alınırdı ki buna "İcazet" denirdi. Herkese de diploma verilmez. Belki bin tane, beş bin tane

mürîd olur da iki veya üç tanesine diploma verilir, onun halifesi olurdu. Yani onun adâbını devam ettirirdi. Usul böyle idi.

Cüney-i Bağdâdî, Seri es-Sakâtî'den ders alırken (Seri, onun dayısıdır), demiş ki; "Allah, seni bir sofî muhaddis değil, bir muhaddis sofî yapsın". Bunun mânası şu: Yani önce şeriâtı öğren, sonra tasavvufa gir ki tasavvufun yanlışlarını anlıyasın. Ama önce tasavvufa girer de sonra dinî öğrenir-sen hep dinî tasavvuf açısından değerklen-dirirsin. O zaman yanlış yargılara varırsın. İşte etrafına cemaat toplayan insanların pek çoğu, İslâm'dan habersiz işler yaptıkları için, dine ne kadar yanlışlıkların ilave edildiğini görüyorsunuz. Onlardan bazılarına göre din, sadece sakaldan, cübbeden, sarıktan ibaret oluyor. Adam diyor ki; "sarıkla namaz kılan 27 derece daha fazla sevap kazanır". Bir rivayete göre; "70 derece daha fazla sevap kazanır". Bu iki görüş de uydurmadır. İşte bu uydurma hadislerle dayanarak bir itikad doğmuş oluyor. İslâm âlimlerinin mevzu hadis kitaplarına bakılırsa bunların uydurma oldukları anlaşılacaktır. Yani Peygamber, niye desin ki; "sarığı ile namaz kılan 27 derece daha fazla sevap kazanır?" Sarıkla ne alakası var, namazın? Namazda Allah, insanın sarık ve cübbesine bakmaz, gönlüne bakar, gönlüne!..

(اتم الصلاة للذكرى) diyor. "Namazı, beni anmak için kıl" diyor Allah. Allah'ı anmak ne ile olur? Gönlü ile olur.

(أَلَذِّكِرُ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ) "Ancak Allah'ı anmakla kalpler huzura erer" buyuruluyor. Eğer sarık, namazın derecesini artırsaydı Hicaz'da tavaf esnasında, daha doğrusu hacda ihramda iken insanların başına sarık sarması gerekirdi. Halbuki ihramda sarık sarmak haramdır. Hacda sarık saran kimse, cinayet işlemiş olur ki deve kesmesi lazım. Orada sarığı filan bırak, herşey çıkarılıyor. İki tane havluya bürünüyor insan. "Hiçbir şeyim yok,

yani dikişli elbisem filan yok, dünyadan uzağım" demek oluyor. İnsan orada, sadece gönlünü Allah'a götürüyor. Binaenaleyh, önemli olan şekil değildir, öyle sarık-cübbe meselesi değildir. Bunlarla insan, Allah katında derece almaz. Çünkü Allah, insanların suretlerine, şekillerine, mallarına bakmaz. Fakat gönüllerine bakar.

(يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ)

"O gün ne mal, ne evlat fayda vermez. Ancak Allah'a selim kalb getiren huzura erer". Birçok âyetin sonu;

(إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) "Allah, gönüllerin

içinde olanı bilir" şeklinde bitmektedir ki bu, gayet güzel bir mesajdır. Yani Allah, sizin gönlünüze bakıyor, ruhunuza bakıyor. O halde ruhu temizlemek lazım. Zaten bütün ibadetlerin esası da, temel amacı da ruhu temizle-mektir. Evet, işte bu, şeyhlerin fazlalığı ile olmuyor. Kaliteli insanlar, kaliteli müşidler yok mudur? Elbette ki var. İşte onlar, insanlara din ve iman taşırlar. Biz de öyle bir zatın halkasında bulunduk. Dizin dibinde oturduk. Yıllarca ondan ilim ve irfan öğrendik. Ondan bağınazlık gelmiyordu. Ondan yobazlık taşmıyordu. İnsanlara rehavet, insanlara şefkat, insanlara hoşgörü, ne bileyim ben, hep insanlara iyilik düşünceleri yayılıyordu. Yani biz bugün, birşeyler biliyorsak temeli oraya dayanıyor.

"Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı" nı kurdunuz. Şimdilik faaliyetlerinizi burada sürdürüyorsunuz. Ayrıca dergi çıkartıyorsunuz. Nedir amacınız, ne yapmak istiyorsunuz?

-Tabii ferdi çalışma ile insan, mesajını tam ulaştırıyor, ulaştırmak istediği yere. "Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı" nı kurduk ki bu işe gönül vermiş, Kur'an'a gönül vermiş insanların da desteği ile hep birlikte, beraberce mesajı götürüelim. Bu mesajı götürmek isteyen çok insan vardır. Bunlar bir araya toplansınlar. Burası bir okul olsun. Bu

vakıf, bir okuldur. Ama yobazlık okulu değil, irfan okuludur, Kur'an okuludur. Bunun için kurduk. Tabii insanın sadece kendi kendine düşünmesi veya kitaplara yazması yetmiyor. Çünkü kitapları halka ulaştırmak zaman alıyor. Bir de bütün halka o kitabı götürmek zor. Bazan bir kitap ciltlerden ibarettir. Meselâ Tefsir 12 cilttir. Kur'an Ansiklopedisi, daha çok ciltten oluşabilecek. Diğer kitaplar var. Bunları okumak zor. O halde halkın daha kolay anlayabileceği, çabuçak kavrayabileceği, biraz daha popüler mahiyette bir yayının olması lazım. Bu yayın da dergi olabilir. Şimdi gazete çıkaracak halimiz yok. Bunun için bir dergi çıkarmayı düşündük. Bu vakıf kuruldu, faaliyet gösterecek tabii. İşte en büyük amaçlardan birisi; sözlü ve yazılı yayın yapmaktır. Sözlü yayın yapma imkanına henüz sahip değiliz. Yazılı yayın organımız inşaallah, bu dergi olacaktır. Ne yapmak istiyoruz bu dergi ile? Bu dergi ile; Kur'an'ın aydınlık, evrensel mesajını insanlara götürmek istiyoruz. Nereye kadar muvaffak oluruz? Onu biz bilemeyiz. Biz yürürüz. Muvaffak oluruz, olmayız, Allah'ın elinde olan bir şeydir. Önemli olan, temiz niyet.

-Hocam, son zamanlardaki tefsir çalışmaları ve meâller hakkında ne dersiniz? Gerek Türkiye'deki ve gerekse yurt dışındaki çalışmaları değerlendirebilir misiniz?

-Tabii yurt dışında meâl, yani başka dillere yapılan tercümeleri söylüyorsunuz herhalde. Onlar hakkında fikir verecek durumda değilim. Onların hepsini incelemiş de değilim. Sonra Kur'an, hemen hemen bütün dillere tercüme edilmiştir. Bir Almanca Kur'an meâli okumuştum. Güzeldi. Annemarie Schimmel'in önsözü vardı. İngilizce meâl vardı, Yusuf Ali'nindi galiba. Marmaduke Pickthall'ın meâli güzeldi.

Türkiye'de ise son zamanlarda bir meâl furyası başladı. Kur'an'a hizmetten ziyade, daha fazla para kazanmak için. Maalesef bugün, hemen hemen her

kitabevi, benim de bir meâlim olsun diyerek doğru dürüst Arapça bile bilmeyen birisine yaptırtıyorlar. Hemen o da şundan bundan çalarak, -veyahut da şimdi bilgisayar da var- aktarma (scan) yaparak hemen bir meâl ortaya çıkarıyorlar. Ve maalesef Arapça bilmeyenler bile bunu yapabiliyor. Çok büyük felaketler de işleniyor. Yani bu kadar çok meâlin olması doğru değildir. 50-60 kadar meâl olmuş. Bu kadara lüzum yok. Meâl, ihtiyaç varsa yapılır. Bu Allah'ın kitabıdır. Ben her zaman söylerim: Bir resmî kuruluş tarafından veya çok ciddi bir kuruluş tarafın-dan, gerçekten bu sahada yetişmiş olan âlimler, bir araya gelsin ve en doğru olan meâl hangisidir? Onu alıp düzeltilmesi gereken yerler de varsa düzeltilim ve o ismi de silelim. Yani filanın meâli, Süleyman Ateş'in meâli gibi isimleri demeden, "Kur'an-ı Kerîm Meâli" deyip milyonlarca bastırılım, hatta halka bedava verelim. Ben bunu öneriyorum ve istiyorum ki her camide, isteyen herkesin alıp istediği kadar bol miktarda meâl olsun. Ama bir meâl, çeşitli meâller değil. Evet benim önerim bu. Bunu Din Şurasında da söylemiştim. Ama rağbet görmedi.

-Kuvvetli bir hafız olduğunuzu, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı iyi bildiğinizi, tetkik ettiğinizi, yıllardır Türkiye dahil çeşitli ülkelerin İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Dersleri verdiğinizi biliyoruz. Sizce günü-müz insanların tabii olan ilâhî prensiplerden sapmalarının sebepleri nelerdir? Bir eğitimci olarak bu engellerin kaldırılması için neler önerirsiniz?

-Efendim, Kitab-ı Mukaddes'i de okumuşumdur. Yani Tevrat'ı, İncil'i birkaç kere okudum. Kur'an-ı Kerîm'i de Allah'a çok şükür ezbere biliyorum. Yani o konuda kendime güveniyorum. Bunların ruhu, bu üç kitabın da ruhu aslında, temelde birdir. Zaten bunları indiren tek varlık, lâ teşbih, bunların yazarı diyelim, aynı, kaynağı aynıdır. Bunların hepsi Allah'tan geldiğine göre, bunların

ruhunun ayrı olması da mümkün değil. Fakat insanlar, dini, o gelen evrensel dini, egoizmleri sonunda, bencillikleri neticesinde, bağnaz yorumlarla bencilleştirilmişler, millileştirmişler. Yani evrenseli, millileştirmişler. Tabii din, millileşince de, insanlar arasına; “benimki daha üstün, seninki daha ehven” gibi övünmelere, sonunda kavgalara müncer olmuş, insanları savaşılar kadar da götürmüş. Din değil, insanların yanlış yorumları, insanları savaşa kadar götürmüş. İşte tarihte Haçlı savaşları var. Bu, ayrı dinler arasında meydana gelen savaşlar. Bir de aynı din mensupları içerisinde meydana gelen savaşlar da var. Mezhep savaşları, bizim İslâm âleminde olmuştur. Sünnî-Şîî, bilmem Alevî-Sünnî çekişme ve çatışmaları olmuştur. Avrupa’da, Protestan-Katolik çekişmeleri. Hâlâ İrlanda’da bu çekişmeler devam etmektedir. Bunların hepsi, neden? Allah, dini insanlara, onları barıştırmak için, kardeş yapmak için göndermişken bakın din, yanlış yorumlanınca nasıl düşmanlık vasıtası yapılıyor? Kabahat dinde değil, insanların dini bozmalarındadır.

Şimdi ne yapılacak? İşte tekrar dinin ruhuna dönülecek ve bu ilâhî mesajların ruhu anlaşılmalı çalışılacak. Ruh anlaşıldığı zaman, anlaşılacak ki hepsi birbirinin misalleridir. Şimdi bir şehir var. Bu şehre giden yollar vardır.

(والذين جاهدوا حثينا لنهديهم سبيلنا) “Bize, bizim yolumuza cihad edenleri, çaba harcayanları, mücahede edenleri, biz onlara yollarımızı gösteririz” (Ankebut Sûresi: 29/69). Şimdi bütün maksat, tevhid dini ile Allah’a ibadete ve Allah’ın rızasını kazanmaya yöneltmektir. Kimisi filan yolda meselâ diyelim ki Ankara yolu üzerinde gelir İstanbul’a. Kimisi, Edirne yolu üzerinde gelir İstanbul’a. Kimi, Şile yolu üzerinde gelir, kimisi Çorlu’dan gelir İstanbul’a. Kimisi Tekirdağ’dan gelir, İstanbul’a. Yollar değişik ama hedef nedir? Hedef aynıdır. Mevlânâ, Mesnevî’sinde diyor ki:

“Birbirinin dillerini bilmeyen dört arkadaş varmış. Bunlar bir miktar para bulmuşlar. Birisi Türk, birisi Arap, birisi İranlı, birisi de Rum. Arap diyor ki, bu para ile “ineb” alalım. Öbürü Fars da diyor ki bu para ile “engübin” alalım. Türk de diyor ki bu para ile “üzüm” alalım. Rum da işte kendi dili ile üzüm alınmasını istemiş. Derken bu dört kişinin de dilini bilen biri gelmiş. Çekişmelerinin sebebini sormuş. Her biri kendi dili ile isteğini belirtmiş. Adam, “verin bana parayı” diyor ve parayı alıp gidiyor. Manavdan üzüm alıyor. “Bu değil mi istediğiniz?” diyor. Böylece olay manavda bitiyor”. Demek ki herkesin istediği bir, ama ifade ediş tarzı muhtelif. İşte o ifade ediş tarzını birleştirecek, yani birbirimizi anlarsak herşey hallolur.

-Gençlik ve öğrencilik yıllarınızda karşı-laştığınız güçlükleri, o yıllarda görülen ideolojik ve siyasî akımlardan çarpıcı olanlarını ve onlardan ne derece etkilendi-ğinizi anlatır mısınız? Bu konuda gençliğe ne tavsiye edersiniz?

-Şimdi bakın, biz çok güçlüklerle okuduk. Ben köylüyüm. Elazığ’ın Tadım köyünde doğdum. Daha sekiz yaşında kursa başladım. Bizim köylerde elektrik filan yoktu. Şehirde bile doğru dürüst elektrik yoktu. Zaten şehirde de nüfus çok azdı. Biz köyde isli lambanın altında oturur ders çalışırdık, gece. Hatta o zamanlar, kıtlık da vardı. Buğday yetmiyordu. Arpa ekmeği bile bazen zor bulunuyordu. Bu yıllardan geçerek geldim. 1950’den sonra biraz bolluk oldu. Bu arada lise yıllarım geçti. Bir göz odada, çok çalışarak hayatımızı geçirdik. Öyle kalorifer filan yoktu. Soba yanar, tüterdi. O dumanın içerisinde biraz soğuk, biraz böyle duman derken bu yokluklar içerisinde okuduk. Yalnız böyle yaşayan bir tek ben değildim. Pek çok arkadaşımız böyle idi. O zamanlar Elazığ’da İmam Hatip Okulu yeni açılmıştı. Oraya kaydolanların hatta yaşı bile geçmişti. Ama bunlar yetişmiş insanlardı. İşte o devirlerde okuyan insanlar, bugün memlekette

söz sahibidirler. İmam Hatipliler de dahil, bugünkü talebeler, çok rahat okuyorlar, çok daha geniş imkanlar ve çok sayıda talebe var. Ama bugünkü kalitenin, dünkü gibi olduğunu söylemek zordur. O zamanki İmam Hatip Okullarının orta kısmı dört sene idi. Lise kısmı üç sene idi. 1960'tan sonra, 70'ten sonra sistem değiştirildi. Orta kısım üçe indirildi. Lise kısmı dörde çıkarıldı. Yani programda değişiklik oldu. Şimdi ise sekiz yıllık temel eğitime geçildi. O zamanlar yokluklar vardı. Şimdi ekonomik yönden Türkiye daha çok gelişti. O zaman köyden şehire merkeple giderdik, gelirdik. Vasıta filan, otobüs yoktu. Şimdi bakın köylerde her saat başı otobüs var. Her saatte dolmuş var. Hatta köylülerin şahsî arabaları var. Yani insanlar maddî yönden kalkınmış durumdadır. Ama acaba bugün, o günkü dostluklar var mı? Bunu bilmiyorum. O dönemdeki okul arkadaşlıkları, daha bir başka idi. İnsanlar zannediyorlar ki maddeten kalkındıkları zaman, zengin oldukları zaman mesut olacaklar. Hayır saadet, mutluluk paraya bağlı birşey değil, zenginliğe bağlı değil. İnsanın içinden gelen birşeydir. Bu para ile ilgili değil. Peygamberimiz buyuruyor ki:

(ليس الغنى خنى المال ولكن الغنى غنى النفس) Yani "Zenginlik, mal çokluğu değildir, asıl zenginlik gönül zenginliğidir!" İşte o zamanki insanların gönlü zengindi. Hırslar artıkça "daha çok kazanayım, daha çok kazanayım" fikri, hem insanları bedbaht ediyor, hem de birbirine düşman ediyor. Çünkü kendisinin en yüksek olması için diğerlerini düşürmek istiyor veyahut da onun aleyhinde bulunuyor. Onun mevkisini ele geçirmeye çalışıyor. Hep bunlardan uzak durmak lazım. Kişinin hep Allah'tan korkması lazım. Eğer insanda Allah korkusu, Allah sevgisi varsa ondan insanlara kötülük gelmez. İşte gençlerimize bu ruhu vermemiz lazım. Her çağda okullarda öğretmenlerin, fakültelerde hocaların gençlerimize günlük her derste, hiç değilse beş dakika

bu manevî ruhu, havayı vermeleri, bu insanları ahlâka, büyüklere saygıya, küçüklere sevgiye, şefkate yönlendirmeleri gerekir. Aksi takdirde tamamen maddeperest bir kuşak yetişir ki istikbal iyi olmaz. Ama ümitsiz değilim. İnşallah, eğer gençler iyi yetiştirilirse gelecek parlak olur.

-Hocam, başka açıklanmasını istediğiniz bir husus var mı?

-Efendim, sizlere başarılar diliyorum.

(وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى) "İnsana çalışmasından başka birşey yoktur". Allah nankör değildir. Çalışan herkesin ücretini verir. Herkes ne kadar çalışırsa onun karşılığını mutlaka görür. Ben bazen bir dersi çalıştığım zaman anlamadığım da olurdu. Derlerdi ki: "Peki anlamıyorsan neden çalışıyoğsun?" Ben de: "Allah çalışana karşılığını verir" prensibine uymaya çalıştığımı belirtirdim. Hakikaten o anlamadığım fakat çalıştığım derste yine iyi not alırdım. Yani fizik gibi kültür derslerinde de çalışınca karşılığını görüyordum. Yani Allah, çalışana karşılığını verir. Hani "kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşıyorum, o bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim" deniyor ya! İşte çalışılırsa Allah karşılığını verir. Evet başarı Allah'tandır.

14.09.1997